

ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ФЕНОМЕНУ «КУЛЬТУРА МИСЛЕННЯ» МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

У статті на основі аналізу наукової літератури досліджується зміст поняття «культура мислення» та її роль у формуванні і розвитку молодшого школяра. Розглядаються змістові та структурні елементи досліджуваного поняття.

Ключові слова: культура мислення молодшого школяра, процес мислення, розумові операції.

The article examines the content of the concept of "culture of thinking" and its role in the formation and development of primary school students based on the analysis of scientific literature. The semantic and structural elements of the studied concept are considered.

Key words: junior school student 's thinking culture, thinking process, mental operations.

Одним із концептуальних засад реформування початкової освіти в Україні є завдання не «забезпечення багажем знань» учнів, а активне їх включення в творчу, дослідницьку діяльність, формування вмінь, що дозволяють самостійно здобувати інформацію. У зв'язку з цим актуальним стає впровадження в освітній процес початкової школи таких технологій, які сприяють формуванню культури мислення, розвитку уяви і фантазії, поліпшенню пам'яті й уваги, гнучкості мислення.

Максимально орієнтовані на розвиток особистості учня можливості закладені в освітній галузі «Математика», в самій природі математичної науки. Отже, ми можемо стверджувати, що математиці належить особлива роль в інтелектуальному розвитку, у формуванні культури мислення учня.

Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить про різні підходи до визначення сутності досліджуваного поняття. Так, О. Митник до визначення поняття «культура мислення молодшого школяра» застосовує особистісно-діяльнісний підхід і розглядає його як «дисципліну розуму, яка ґрунтується на сформованій у навчальній діяльності цілісній і гнучкій системі знань, умінь і навичок, придатній для пізнання об'єктивного світу, самого себе та для організації конструктивної взаємодії з іншими людьми» [3, с.36].

У філософії дане поняття трактують як високий ступінь інтелектуальної досконалості, що властива людині в її пізнавальних процесах. Культуру мислення Ю. Петров розглядає як «якість мислення», а її показником, на його думку, виступає вміння вдало вирішувати проблемні ситуації [4, с. 9] на основі використання спеціально складеної системи методологічних правил.

М. Меєрович, Л. Шрагіна розглядають «культуру мислення» як певний рівень розвитку здібностей особистості адекватно відображати у поняттях та інших мисленневих формах об'єктивної логіки буття і своє власне існування.

Інші дослідники, (М. Богданович, Б. Друзь, С. Логачевська, Н. Максюта, О. Нікуліна, С. Скворцова) під культурою мислення розуміють певний ступінь розвитку здатності мислення (цілісну систему інтелектуальних здібностей: розум, здатність судження і продуктивну уяву, тощо), який досягається шляхом оволодіння прийомами і способами мислення. Сутність цієї думки дозволяє нам висунути тезу про формування культури мислення школяра під час навчання математики.

Аналогічної думки дотримується Л. Голодюк, котра зазначає, що «культура мислення» полягає у «розумінні понять, фактів, правил, означень, аксіом, властивостей, ознак, теорем як:

1) форм існування знань про математичні об'єкти, які утворюються у свідомості під час та в результаті виконання розумових дій (побудови судження, формулювання умовиводу, здійснення аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування, узагальнення, аналогій тощо);

2) форм мислення, які «обслуговують» перебіг мисленнєвої діяльності, тобто слугують засобами для здійснення розумових дій» [1].

З огляду на зазначене вище, під культурою мислення необхідно розуміти інтегральне явище, яке характеризується евристичним, логічним, алгоритмічним, комбінаторним, візуальним і мовним компонентами, що відображають її змістовний аспект, а також смисловим компонентом, що забезпечує інтеграцію предметних компонентів у структурі цілісної розумової діяльності особистості.

Формування культури мислення розглядається нами як стратегічна лінія розвитку мислення школярів у процесі навчання математики. У нашому трактуванні під культурою мислення молодших школярів ми будемо розуміти цілеспрямовано організований процес, який здійснюється протягом всього періоду навчання математики, цілісну систему знань, умінь, навичок та ціннісних орієнтацій, які виступають в якості засобу осмислення процесів і прийняття рішень (розумових дій).

Основним засобом формування культури мислення в контексті математичної освіти виступає навчальна діяльність, адекватна творчій математичній діяльності, тобто побудована з урахуванням її специфіки та має пошуковий характер. Сформовані на математичному матеріалі як найбільш сприятливій основі, перераховані вище компоненти мають загальний характер і необхідні людині для успішного здійснення розумової діяльності в будь-якій предметній області, будь то наукова або практична діяльність. Слушна думка О. Митника, який виокремлює мотиваційну (бажання мислити, прагнення довести власні думки; допитливість; стійкий інтерес до нового; мотиви досягнень та саморозвитку) та пізнавальну сфери. До складу пізнавальної сфери він відносить змістовий, операційний та контрольний-корекційний компоненти. Для здійснення пізнавальної діяльності необхідно, щоб мислення дитини було наділено такими якостями: гнучкість, активність, цілеспрямованість, широта, глибина, критичність [3, с.38].

Для розгляду змістової сторони формування культури мислення молодших школярів нам представляється можливим виділити наступні компоненти, що входять до її структури: когнітивний (здатність застосовувати різні прийоми вирішення проблемних завдань; аналізувати ситуації; приймати рішення); практико-орієнтований (вміння оперувати системою специфічних способів пошукової пізнавальної діяльності в процесі вирішення виниклих задач); рефлексивний (здатність планувати, аналізувати, оцінювати ситуації; самооцінка, внутрішній локус контролю, відповідальність, гнучкість, оперативність,).

В. Ковальчук, Л. Білецька, визначаючи основні компоненти математичної культури виділяють «математичні знання та вміння, математичну самоосвіту, математичну мову, цілісний науковий світогляд, математичне мислення» [2].

Відповідно до психологічної теорії рівневої організації розумової діяльності у структуру культури мислення входять два блоки компонентів: смисловий і предметний. Змістовний блок компонентів культури мислення забезпечує усвідомленість, цілісність і регуляцію процесу мислення, предметний блок - успішний рух в предметних уявленнях і операціональне забезпечення під час вирішення проблеми. Для успішного формування культури мислення зміст кожного з компонентів розкривається через систему адекватних умінь. Математичний зміст відображено в уміннях обох блоків і виступає їх стрижневим утворенням. Вміння всіх компонентів інтегрально проявляються в рисах культурного мислення.

У початкових класах формування культури мислення має бути спрямовано на розвиток розумових операцій (аналізу, синтезу, абстрагування, конкретизації, порівняння, класифікації, систематизації, узагальнення) і засвоєння основних форм суджень,

умовиводів, понять, за допомогою яких здійснюється у людини процес мислення. Отже, формування культури мислення молодшого школяра в освітньому процесі, відповідно до концепції НУШ, буде здійснюватися в тому випадку, якщо навчальний матеріал буде містити ознаки проблемного навчання.

Узагальнення результатів аналізу змісту досліджуваного поняття показує, що на сьогодні недостатньо повно розкриті сутнісні ознаки, властивості, зв'язки і відносини поняття «культура мислення молодшого школяра». Натомість розмитість визначення понять «культура мислення» у багатьох дослідженнях викликана семантичною невизначеністю родових і видових відмінностей при виділенні істотних і неістотних ознак поняття.

Література:

1. Голодюк Л. Формування культури мислення учнів у процесі організації навчально-пізнавальної діяльності під час навчання математики в основній школі. Вісник Черкаського університету. 2017. № 9. С.82-92.
2. Ковальчук В.Ю., Білецька Л.С., Стасів Н.І., Силюга Л.П. Формування математичної культури учнів початкової школи шляхом використання вправ з термінологічним спрямуванням. Фізико-математична освіта. 2018. Випуск 1(15). С. 63-67.
3. Митник О.Я. Формування культури мислення молодшого школяра: теорія і практика: монографія. Тернопіль: Мандрівець, 2009. 368 с.
4. Петров Ю. Культура мышления. Методологические проблемы научно-педагогической работы. Москва: МГУ, 1990. 118 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Раєвська І.М.